

ефективності його функціонування, забезпечення захисту прав інвесторів, реалізації стратегічних цілей державної економічної політики.

Список літератури: 1. Господарський Кодекс України // АТЗТ «Видавництво «Право», 2003. 2. Цивільний Кодекс України // АТЗТ «Видавництво «Право», 2003. 3. Закон України «Про господарські товариства» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, № 49, ст.682. 4. Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 21 листопада 1995 року № 437/95-ВР (із змінами і доповненнями) // www.rada.kiev.ua. 5. Драчева Е.Л., Лібман А.М «Проблеми визначення й класифікації інтегрованих корпоративних структур» : Менеджмент у Росії й за рубежом № 4/2001. 6. Кондратьев В.Б. Корпоративное управление и инвестиционный процесс. М., 2003. 7. Кушлина В.И. Государственное регулирование рыночной экономики: /Учебник. Издание 2-е, перераб. доп. М., 2002. 8. Перегудов С.П. Корпорации, общество, государство: Эволюция отношений. М., 2003. 9. Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток. К., 2003. 10. Татаркин А.И. Динамика корпоративного развития. М., 2004. 11. Теория системного менеджмента: Учебник/ Под общ. ред. П.В. Журавлева, Р.С. Седегова, В.Г. Янчевского. М., 2002. 12. <http://www.ssmc.gov.ua>. 13. <http://www.smida.gov.ua>. 14. http://www.bank.gov.ua/Macro/pok_2004.htm. 15. <http://www.spfu.gov.ua/ukr/index.phtml>.

Надійшла до редколегії 03.08.04

В.Ф. Байцим

ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Зміни, що відбуваються в суспільстві країн Центрально-Східної і Східної Європи протягом останніх років, дають унікальний матеріал для дослідження та узагальнення процесів реформування тоталітарного суспільства взагалі та процесів реформування економічної системи зокрема. Перехід до формування ринкових відносин передбачає різноманітність форм власності, конкуренцію, поділ праці, спеціалізацію та право кожної економічної одиниці мотивувати свою поведінку особистими інтересами, намагаючись максимізувати свій дохід через самостійне прийняття рішень.

Закономірно, що для трансформаційних процесів неминучою є перехідна трансформаційна криза, яка охоплює економіку й суспільство в цілому. Ця криза завершує один тривалий період історичного розвитку і відкриває інший. У такий спосіб утворюється нескінченна низка історичних циклів і відповідних їм історичних перехідних криз [7].

Однак, наявний інструментарій економічної політики, який сформовано в нашій країні, не націлений на забезпечення якісних перетворень – інноваційного розвитку, оновлення структури виробництва, подолання глибокої диференціації доходів та ін. У межах нинішньої моделі розвитку широкомасштабна модернізація національної економіки просто неможлива. Потрібні суттєві зміни в механізмах трансформаційних процесів, їх системне оновлення – тобто осмислений перехід до інституційної моделі ринко-

вих перетворень, поєднаних з елементами ефективного державного регулювання [1].

Як правило, процес трансформації адміністративної економіки в ринкову є вкрай хворобливим і завжди супроводжується кризовими явищами. У своєму розвитку він проходить три фази:

- критичну фазу, зміст якої складають великомасштабні урядові заходи для боротьби з інфляцією й іншими наслідками розвалу соціалістичної системи;

- фазу становлення ринку, що характеризується створенням інфраструктури ринкової економіки;

- фазу структурного коректування, коли під впливом нових ринкових сил змінюється характер виробництва й зайнятості.

Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду переходу до ринкової економіки показав, що здійснення кожної з перерахованих фаз вимагає різної кількості часу. Критичний етап може тривати від одного до трьох років у залежності від глибини кризи й ефективності діяльності Уряду. Процес становлення ринку займає приблизно п'ять років, за умови, що політична ситуація в країні залишається досить стабільною, а Уряд послідовно підтримує курс ринкових реформ. Структурне коректування може зайняти досить тривалий період у залежності від ступеню глибини перебудови народного господарства країни (50-60 років). Аналізуючи розвиток ситуації в Україні, треба відзначити, що національна економіка знаходиться в процесі переходу з першої в другу фазу ринкових перетворень, об'єднуючи в собі специфічні проблеми цих двох фаз.

У галузі економічних дисциплін та теорії державного управління порушеними вище проблемами перехідної економіки та роллю держави в цей період переймаються багато відомих українських учених: Ю.А. Архангельський, В.Д. Бакуменко, Біла С.О., В.Г. Бодров, В.М. Геєць, А.С. Гальчинський, С.Д. Дзюбик, В.М. Князев, В.І. Луговий, Г.І. Мостовий, Н.Р. Нижник, І.В. Розпутенко, А.С. Філіпенко, В.К. Черняк та багато інших.

Теоретичним, методологічним і практичним аспектам антикризового управління та управління системами в нестабільних середовищах присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як С.Г. Беляєв, А.П. Градов, П. Друкер, В.А. Забродський, Г.П. Іванов, Ю.Б. Іванов, Т.С. Клебанова, С.М. Коротков, Копп Г., Д. Моріс, Мюллердорф Р., В.С. Пономаренко, О.І. Пушкар, Б.А. Райзенберг, Г.Хаберланд, М. Хаммер, Р. Хоен, Дж. Форрестер, Д.Чампі та інших.

Вивчення викладених у літературі концепцій дозволило з різних точок зору та через призму багатьох економічних теорій подивитись на поставлену проблему економічної рівноваги та державного регулювання підприємницької діяльності в перехідній економіці, оцінити її в різних системах координат та зробити висновок про те, що ряд задач цієї проблеми недостатньо розроблені та досліджені, особливо в умовах трансформаційної кризи. Передусім, існує неоднозначність у трактуванні багатьох понять та

категорій, що веде до неоднозначності в трактуванні та розумінні їх суті, складових, цілей, задач та інструментарію.

Крім того, практично відсутні ідеї та розробки щодо ролі великого підприємництва (промислового бізнесу) у розбудові потужної та конкурентної економіки, яка б стабільно росла в умовах ринкового господарства. Так, чомусь більшість вітчизняних науковців та ідеологів ринкових реформ роблять наголос на розвиток малого та середнього підприємництва, характеризуючи великі українські промислові підприємства не інакше, як «монстри», що справедливо, але для закритої економіки. Однак, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, відкритість економіки та ті процеси, що ми спостерігаємо в сучасному світі на прикладі інших країн із потужними ринковими економіками вимагають перегляду точки зору на рівень концентрації та централізації виробництва в Україні [10].

До основних факторів, що обумовлюють необхідність державного регулювання підприємництва в ринкових умовах господарювання, відносять: по-перше: постійне порушення рівноваги між сукупним попитом та сукупною пропозицією, що обумовлює виникнення економічних циклів. Останні ще називають циклами ділової активності або кон'юнктурними, справедливо їх було б також називати, на нашу думку, циклами підприємницької активності (ЦПА); по-друге: нездатністю підприємницьких структур протистояти дисфункціям ринку; по-третє: ускладненням відтворювальних процесів в економіці країни; по-четверте: монополізацією виробництва.

Криза – рецесія стискання, падіння (рис.1.) є найвідчутнішою за своїми соціально-економічними наслідками, основною фазою, що формує й визначає характер і тривалість економічного циклу в ринковій економіці.

З економічними кризами пов'язані, з одного боку, руйнівні сили: скорочення виробництва, масові банкрутства, безробіття, зниження життєвого рівня, наступ на соціальні завоювання та демократію, політична напруга, а з другого – криза виконує іншу функцію: циклічні коливання підприємницької активності є однією з умов економічного зростання, а сама криза – активною складовою творчого відтворювального процесу. Прискорюючи відмирання застарілих економічних систем, вона одночасно є важливою ланкою, що прискорює технічне і технологічне оновлення виробництва, структурну перебудову економіки. Звідси випливає висновок про те, що державне антициклічне регулювання має свої межі, оптимальні норми, а штучне переривання кризи не завжди обґрунтоване, є суто економічним. Основним в антикризовому регулюванні є соціальний аспект.

Епіцентром формування рівноваги в ринковій економіці є потреби людини. Тому вихідною ланкою структурного механізму ринкової рівноваги є рівновага між платоспроможним попитом населення і пропозицією.

У ринковій економіці основною ланкою врівноваження попиту і пропозиції є природна ціна продукції, що реалізується, або ціна рівноваги. Вона формується в точці перетину кривих попиту і пропозиції й визначається як базова ціна, до змін якої змушена пристосовуватися економіка: зростання

ціни приводить до розширення пропозиції порівняно з попитом, а падіння – до розширення попиту порівняно з пропозицією.

Ця взаємозалежність попиту і пропозиції була вперше обґрунтована в 1803 р. у роботі французького економіста Ж. Б. Сея «Трактат політичної економії». Вона має назву «закон Сея». В економічній літературі, в тому числі й у роботах К. Маркса, «закон Сея» справедливо критикувався за його абсолютизацію та формування на цій основі ідеалістичних уявлень про повну гармонію ринкових відносин.

Подальший розвиток економічної теорії рівноваги зумовив поглиблення диференціації структури відтворювального циклу і виявлення на цій основі нових напрямів рівноважної взаємодії. Важливим внеском у теорію стало виділення поряд із ринками засобів виробництва і предметів споживання ринку послуг. К. Маркс, аналізуючи умови реалізації в середині ХІХ ст., абстрагувався від нього, адже на той час ринок послуг ще не був невід'ємною структурною ланкою відтворювального циклу. В сучасних умовах таке абстрагування недоречно: в більшості західних країн у сфері послуг, яка розвивається за своїми специфічними законами, працює 60–70 відсотків зайнятого населення.

Для аналізу умов рівноваги сучасної структури ринкової економіки поряд із третинним сектором виробництва – ринком послуг – особливого значення набуває і принципово нова сфера економіки – сфера інформатики. Відтворювальні процеси в цій сфері мають власну специфіку.

Важливою умовою досягнення економічної рівноваги є розвиток національного ринку до інтернаціональних меж. Формування цілісної системи світового господарства припускає рівновагу не лише міжгалузевої структури товарного обміну, а й взаємну збалансованість економічних ресурсів – основних факторів виробництва. В сучасній економічній теорії робиться наголос на підприємництво, як головний фактор виробництва – особливий вид ресурсу, суть якого заключається в спроможності найбільш ефективно використовувати всі інші фактори, бути рушійною силою та посередником, що поєднує в одне ціле інші ресурси (капітал, землю, тощо) для здійснення економічного росту економіки.

На нинішньому етапі розвитку України, коли трансформаційний спад поступово змінюється структурною перебудовою, паралельно з процесами становлення приватного підприємницького сектора відбувається формування механізму його державного регулювання. Тобто державна підприємницька політика ще перебуває в зародковому стані і є так само недосконалою, як і всі інші інструменти регулювання, тому логічним було б використання напрацювань та ідей як Кейнсіанської політики, так і політики вільної конкуренції та підприємництва. Нині діючий механізм державного регулювання підприємництва у загальному вигляді показано на рис.1.

Рис.1. Механізм державного регулювання підприємницької діяльності в Україні

Цілі державного регулювання підприємництва при переході до ринку:

- формування потужного великого, середнього та малого бізнесу (підприємництва) у державному та приватному секторах;
- формування та сприяння розвитку різноманітних форм власності та форм підприємництва;
- стимулювання високотехнологічних та перспективних видів і напрямків діяльності;
- сприяння нагромадженню інвестиційних ресурсів та інвестиційно-інноваційній діяльності у пріоритетних галузях;

забезпечення стабільного конкурентноспроможного функціонування вітчизняного підприємництва в умовах міжнародної конкуренції.

Об'єкти державного регулювання підприємництва – є сфери, галузі, регіони, а також ситуації, явища й умови соціально-економічного життя країни, де виникли чи можуть виникнути труднощі, проблеми, що не вирішуються автоматично, у той час, коли їх вирішення необхідне для нормального становлення та функціонування ринкової економіки і підтримки соціальної стабільності.

До основних об'єктів державного регулювання в перехідний період відносять: трансформаційну кризи (економічний цикл), галузеву і регіональну структуру господарства, умови нагромадження капіталу, зайнятість, грошовий обіг, платіжний баланс, ціни, умови конкуренції, соціальні відносини (соціальне забезпечення), підготовку й перепідготовку кадрів, навколишнє середовище, зовнішньоекономічні зв'язки.

Найважливішим об'єктом державного регулювання підприємництва на початку перехідного періоду є система розподілу власності, ресурсів та на-

громадження капіталу. Виробництво, присвоєння і капіталізація прибутку завжди є головною метою господарської діяльності в ринковій економіці. Створюючи додаткові стимули і можливості в різний час усім інвесторам чи окремим їхнім групам по галузях і територіях, органи регулювання впливають на економічний цикл і його структуру.

Інституційні перетворення – це формування системи соціально-економічних відносин шляхом створення відповідних економічних, правових і соціальних інститутів.

Основні напрямки інституційних перетворень наступні:

1. Реформування правових інститутів та створення ринкового законодавства.

2. Трансформація відносин власності (роздержавлення й приватизація), забезпечення легітимності цих процесів, пошук ефективного власника.

3. Демоніполізація економіки та формування конкурентного середовища.

4. Реформування системи державного управління (адміністративна реформа).

5. Формування системи нових організацій і установ ринкового типу, створення інститутів ринкової інфраструктури.

6. Макроекономічне прогнозування, планування та програмування.

7. Реформування кредитно-грошової та фінансової систем.

8. Проведення структурної перебудови національної економіки, технічна та технологічна модернізація виробництва.

9. Створення інституту соціального партнерства і соціальний контроль за господарською та фінансовою діяльністю.

Надзвичайно важливими для реалізації цих напрямків є заходи та політика держави, спрямовані на створення сприятливих макроекономічних умов становлення та розвитку малого, середнього та великого приватного підприємництва, насамперед для проведення інституційних перетворень.

Принципами економічної політики держави при цьому процесі повинні бути:

– адекватність загальнодержавним економічним інтересам;

– однакові умови для усіх суб'єктів економіки: вільний доступ до ресурсів, кредитів, інформації тощо;

– заохочення вітчизняного товаровиробника на основі критеріїв економічної ефективності й соціально-економічної значимості;

– селективна державна підтримка (у тому числі фінансова) секторів, галузей і виробництв, що забезпечують економічне зростання;

– стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності;

– заохочення розвитку експортного потенціалу країни у сфері високотехнологічних товарів.

Становлення національного інституту підприємництва та удосконалення державного механізму його регулювання є життєво необхідною умовою реформування української економіки, фактором її стабільного росту.

Державна та регіональні програми підтримки підприємництва мають бути спрямовані на реалізацію таких основних заходів:

– удосконалення нормативно-правової бази з питань розвитку й підтримки підприємництва;

– фінансово-кредитна підтримка малого та середнього підприємництва;

- створення бізнес-інкубаторів, бізнес-центрів, консультаційних та інформаційних систем тощо;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів для підприємництва та фахівців з державного управління;
- створення сприятливих умов для залучення до підприємницької діяльності соціально незахищених категорій населення – молоді, звільнених у запас військовослужбовців, безробітних тощо;
- сприяння державними органами в отриманні суб'єктами підприємництва приміщень (будівель), обладнання, необхідних для здійснення підприємницької діяльності, а також інформаційних матеріалів;
- залучення суб'єктів малого та середнього підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, проектів, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних потреб.

Першочерговою метою підтримки повинно бути не вирішення окремих конкретних проблем малого та середнього бізнесу, а забезпечення сприятливих загальних умов, створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва. Саме така політика може бути найефективнішим стимулятором становлення приватного бізнесу в Україні. Необхідні подальша розробка та реалізація загальнодержавної та регіональної політики підтримки малого та середнього підприємництва в пріоритетних напрямках на основі конкретних інвестиційних проектів за рахунок державних, місцевих та інших (міжнародних) джерел фінансування; подальший розвиток та вдосконалення ринкової інфраструктури, яка б забезпечувала підтримку та функціонування вітчизняного бізнесу; створення необхідних умов для залучення внутрішніх та зовнішніх (іноземних) інвестицій.

Потрібне чітке визначення статусу та функцій системи центральних та регіональних органів державного управління, які проводять державну політику підтримки та координації розвитку підприємництва; забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів, які займаються формуванням та реалізацією державної та регіональної політики розвитку підприємництва; використанням міжнародної фінансової та технічної допомоги з урахуванням інтересів національних підприємницьких структур.

Список літератури: 1. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України//Офіційне Інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/> від 30 квітня 2002 року. 2. Закон України «Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про підприємництво» // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2000. № 13. Ст.110. 3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про підприємства в Україні» // (Відомості Верховної Ради (ВВР). 1998. № 24. Ст.138). 4. А.Гальчинський, В.Гесць, А.Кінах, В. Семиноженко Інноваційна стратегія українських реформ. К., 2002. 5. Антикризисный менеджмент / Под ред. проф. Грязновой А.Г. М.; 1999. 6. Астахов В.П. Анализ финансовой устойчивости фирмы и процедуры, связанные с банкротством. М., 1995. 7. Бодров В.Г. Трансформация экономических систем: концепции, модели, механизмы регулирования та управління: Навч. посіб. К., 2002. 8. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій. К., 2002. 9. Байцим В.Ф. Нові підходи до управління підприєм-

ствами // Вісн.УАДУ. 2002. №2. 9. Від кризи до росту: концепції довгострокової промислової політики та економічного співробітництва України: Метод. реком./ Кол. Авт.: Гесць В., Степанкова Т., Кваснюк В., Кирев С., Гаврилук О. К., 1995. 10. Біла С.О. структурна політика в системі державного регулювання трансформації економіки. К., 2001 11. Древницкая О.В., Макеє Е.А. Эволюция экономической мысли в истории рационального предпринимательства. Одесса, 1998. 12. Райзенберг Б.А. Предпринимательство и риск. СПб., 1992. 13. Татеиси К. Вечный дух предпринимательства: Практическая философия бизнесмена. М., 1991. 14. Урядовий портал: <http://www.kmu.gov.ua/control/>. 15. Офіційний WEB-сайт: Держкомстату України – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Надійшла до редколегії 04.08.04

О.М. Макаренко

ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ОРГАНІЗАЦІЯ» І «УПРАВЛІННЯ» У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для повноцінного дослідження місця та ролі організаційної діяльності органів внутрішніх справ у сфері профілактики правопорушень доцільним буде з'ясування співвідношення понять «управління» та «організація». Серед фахівців-управлінців та науковців щодо сутності та розуміння управління немає однозначної думки. Вважаємо, що існуючі поняття управління не дозволяють у повному обсязі розкрити його предмет як наукової категорії, тому в юридичній літературі подаються різні визначення його поняття. Так, на думку Г.В.Атаманчука, управління – цілепокладаючий (свідомий, умисний, продуманий), організуючий та регулюючий вплив на людей, на власну суспільну, колективну та групову життєдіяльність, яка здійснюється як безпосередньо (у формах самоуправління), так і через спеціально створені структури [1, с.29–30]. Вчений розглядає управління в трьох аспектах цілепокладання, організації та регулювання. Серед них організація займає чільне місце, оскільки будь-яка колективна діяльність потребує організації, тобто впорядкування та узгодження взаємозв'язків між людьми. «Організація взаємодії людей має два стани статичний (структурний), який надає взаємодії стійкість, визначеність послідовності та динамічний (функціональний), який пов'язаний з реальною взаємодією, наслідком якої є підсумковий, сукупний результат праці» [1, с.28]. Ю.П.Битяк та В.В.Зуй під управлінням розуміють цілеспрямовану організаційну діяльність людей по досягненню запланованих результатів у різних галузях суспільних відносин, у живій природі та техніці [2, с.24]. Зазначене визначення практично ототожнює управління з організаційною діяльністю. Л.В.Коваль визначав управління як особливі відносини між людьми на правовій або організаційній основі [3, с.18]. У даному понятті управління акцентується увага на відносинах, які виникають між суб'єктом і об'єктом управління, що складають систему управління, визначаючи правовий або організаційний зв'язок. Проте вони є суспільними відносинами, оскільки здійснюються між людьми, хоча й мають деякі особливості, які полягають у вольовому впливі на свідомість людини, що обумовлюється існуванням їх у сфері управління.